

մէջ կորսնցուցած զայրոյթի ու անէմքի կարողութիւնս անցամ :

Հանգիւղու մօտ էր կրակը , պատուհանէն արշալոյսը ներս սպրդեցաւ . տեսարանի տարօրինակ փոփոխութեամբ մը յանկարծ բոցը կտրսնցուց իր դաժան վախի կերպարանքը : Ժպտուն երեւցաւ անկիւ ինծի , ու իր փայլը ինծի թուեցաւ ըլլալ նայուածքի մը մէջ վառուած յոյսին ցոլացումը , Հիմա կ'ընէր ինծի թէ ինքը բոցն էր մաքրող ու ապանխող վրէժին բոցը՝ ընկաւոր սրտերու խորը , Այրած գրգռութեան սեւ ու թեթեւ դէզին վրայ՝ անոնց հոգին էր , հայ հանճարը որ երկնքին մէջ իր թոյնը առաւ Անիկա և կը թուէր մրմնջել ինծի , «Գնա՛ւ եւ ըսէ՛ որ չ'յւսահատի՛նք՝ քանի որ ես չեմ մարած : Ես իրե՛ց հայրերուն տաճարին անչէջ կարծիքն եմ կուգայ խթումի իրիկունը ուր անսահման մուկ դմբէթին տակ հաւաքուած եղբայրներուց խումբը , մէկկէկ մէկկէկ , աստղերու հոյլի մը պէս , պիտի վառէ ձեռքին մէջ ճրագները՝ իմ լոյսէս » «Զատիկը» տօնելու համար :

ՎԱՄԱՆ ՏԻՐԱՆԵԱՆ

30 օգոստոս 1900

ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ

ԳՍԱՆՈՒՀԻՆԳԱՍԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ ԱՌԹԻԻ

— • —

Սուլթանը իր թագաւորութեան քսանեւ հնգամեակի յոբելանը տօնելու անպատկառ զազափարը ունեցաւ : Եւրոպայն շատ աւելի անպատկառ ու զարելի եղաւ այս դէպքին մէջ պաշտօնապէս մասնակցելով ռոյալթոթին այս տօնին : Անգլիա Միջերկրակային՝ նաւատորմին ընդհանուր հրամանատարը զրկեց Սուլթանը շնորհաւորելու համար . . . ու տեսնե՞ք անգլիական մեծ թերթի , ինչպէս «Սթանտարտը» , որոնք զովեստներ տեղալ չամշցան այն գազանին զոր իրենց կ'աղաթնը խաբազանեց «Մեծ Մարգասպան» անունով : Ֆրանսական լրագրութիւնը աւելի աղնիւ գտնուեցաւ . գրեթէ բոլոր թերթերը կամ լուռ մնացին , կամ , ինչպէս «Թանը» եւ «Մաթէնը» , հրատարակեցին յողուածներ չափաւոր լեզուութեամբ

մը՝ ուր կը զգացնէին Սուլթանին թէ Եւրոպայն չի կրնար մոռնալ , հակառակ բոլոր յուբելաններուն , այն բոլոր արիւնը որ թափուեցաւ իր թագաւորութեան ատեն , եւ կամ , ինչպէս «Ռոստը» , իւրպէն Կոսթիկ գրով , մուշեղին ու բողոքարկու պայրոյթի էջեր :

Այդպիսի առեթի մը մէջ զոհերը չէին կարող լուռ մնալ :

«Բըթիթ Ռէրեպլիք» իր սեպտեմբեր 2ի թուով հրատարակեց երկու բողոքաղիւ՝ Սուլթանին յոբելանին առեթով , մին՝ խուճ մը բարիզաքանակ Հայերու կողմէ , միւսը՝ Երիտասարդ-Թուրքերու կուսակցութեան կողմէ : Ահաւասիկ Հայոց բողոքագիրը :

«Սուլթան Ապիւլ-Համիտը այսօր կը տօնէ իր քսանկալութեան քսանուհնգամեակի յոբելանը , Փափաքեցաւ որ այս հանդէսին Եւրոպայի բոլոր տէրութիւնները իրենց ներկայացուցիչներն ունենան . իր փափաքը կատարուեցաւ . Եւրոպայի բոլոր մեծ երկիրները մասնաւորապէս Սուլթանին զրկեցին՝ շնորհաւորելու Սուլթանը այնքան երկարատեւ որքան հրէշային թագաւորութիւն մը ունեցած ըլլալուն համար :

«Բաղաքակիրթ Եւրոպայի ներկայացուցիչները անգամ մը եւս իրենց ձեռքը պիտի դնեն , հանդիսաւոր եղբայրութեան ժեսթով մը , Մեծ Մարգասպանին արիւնաթաթաւ ձեռքին մէջ , եւ թերեւ զայն պիտի փառաբանեն կատարած ըլլալուն համար ամենէն քստմնիկ գործը զոր պատմութիւնը արձանագրած է երբեք :

«Անհրաժեշտ բաժակաճառ մը կը պակսի սակայն այդ խնջոյքին . ա՛յն զոր հոն արտասանուել էր ձայնը երեք հարիւր հազար Հայերուն որոնք կ'ողորմեցան այս պահուս Եւրոպայէն տօնուող այդ աւազակէն հրամանով : Այդ հարկաւոր բաժակաճառը , միս՛կը որ պատեն , ճիշդ ու խորապէս անկեղծ պիտի ըլլար , մինչեւ կ'ուզինք զայն աղաղակել աշխարհի երեսին , յանուն միւր ժողովրդին որ հնմ վարը կ'ողկարթի՝ մինչդեռ վերը իր դահիճը կը պանծացնեն :

«Սուլթան Ապիւլ Համիտ 'կ'ընէ մեռելներուն ձայնը , զուն յաջողեցաւ վայրագութեան ու վատութեան մէջ բարբարոս դարերուն ամենէն պզգալի զազանները գերազանցել , եւ արդարեւ արժանի ես որ քու յոբելանիդ արտասովոր հանդիսաւորութեամբ մը տօնուի : Իմաքըն՝ Կանդիարթիթը տեղանը դոհերուդ գիպանելովը շեղակուտած գերեզմանոցի մը մէջ զե-

տեղեկութիւն էին, ու հաւանականութեամբ երաժշտութեանը տեղ քեզի ի պատու ողջ ողջ մարթապետութեամբ կամ մարմնաձգութեամբ ողորմելիներու արեւակած աղաղակներուն հաւանականութիւնը զնկու էին: Այլ էր միակ չըջապատելը որ կը պատշաճէր այդ հանդէսին ուր եւրոպայէն լրբութիւնը կ'երթայ ողջունել վարպետութեան աստուածացուով:

«Սուլթան Ապտուլ Համիտ, այս հանդէսին մէջ՝ մենք ալ մաղթանք մը ունինք քեզի ընկել: Կը մաղթենք որ կեանքդ դեռ քեզ ըրտեւէ: Մեզի համար տաժանելի պիտի ըլլար տեսնել ճու յանկարծական անհետացումդ՝ հասարակ մահով մը: Ետեւայ որ ճու զոյնութիւնդ ինքնաբերական պատկուով ստացած ըլլայ, առանց որ դուն ընդունած ըլլա՞ս պատիժը որ քեզի կը պատահէ եւ որ այնքան ահաւոր պիտի ըլլայ որքան դուն զարչելի եղար: Վրէժը, որ կուտակուած կը մնայ այն անհամար տառապանքներուն խորը զոր դուն ճու ձեռքովդ ճանաչուէնք տարիէ ի վեր կազմեցիր պետութեանդ ամբողջ տարածութեանը մէջ, պիտի չուշանայ պայթելու այնքան աւելի զօրութեամբ որքան ըրտօրէն զսպեցաւ մինչեւ ցարդ: Գու վախճանիդ արեւիւրքը այնքան մեծ պիտի ըլլայ որքան ճու ոճիրներուդ հաղթանութիւնը»:

«Մեռելներու ձայնովը թնդացող այս բաժակածառը՝ ամբողջ հայ ժողովուրդը կը կրկնէ այս վարկեանքն իր ճշմարտութեամբ: Եւ հայ ժողովուրդին հետ այս նոյն բաժակածառը կը հնչեցնենք թող որ այն ժողովուրդները որքա՞ժ ըսողութեան մէջ մեզի եղբայր են եղած կամ են տակաւին, Գուլկարները, Ատրիները, Եգիւտները, Կրետացիները, Մակեդոնացիները, Ալպաական Թուրքները, թող որ այն ժողովուրդները որոնք կրած են արեւին ու ամօթի լուծը նոր ժամանակներու ամենէն զաղիր ճիւղէն:

«Հակառակ այդ խնդրոյքը պաշարող գիտութիւններու թանձր ցանկապատին, այս բաժակածառն արեւագոյնքը պիտի հասնի մինչեւ կոչնականները, պիտի որոտայ պաշտօնական ճառերուն լիտի արեւադարձութեանը մէջ տեղը, պիտի սիրապետէ անոնց:

«Եւ եթէ կոչնականները յամառին խուլ մնալ այս ձայնին, ապա մարդոց խիղճը պիտի պիտի լսէ աշխարհիս չորս անկիւնը եւ գլխի մասնակցի, վրասէ եկք, այս անէժքի եւ վրէժի ներքինութեան աղաղակին»:

Բարեկ իՌԻՄԻՍ ԲՐՍՊԱՆՈՐ ՀԱՅԵՐ

Եւ ահա Թուրքներուն բողոքագիրը:

«Ապտուլ Համիտ այսօր կը տօնէ քսանուհինգամայ տարեկարձը պատմութեան մէջ նմանը չունեցող ոճիրներով ու հրէշութիւններով լեցուն իր թագաւորութեանը:

«Բովանդակ քաղաքակրթ աշխարհը ողբաց այս արեւնուշտ բռնապետին անհամար զոհերուն վրայ: Բայց զժողդաբար, եւրոպական համաձայնութիւնը գրեթէ բարեկամական դեռողութիւններէ ուրիշ բան չըրաւ անոր:

«Երեւասարդ-Թուրքերու կուսակցութիւնը ուժգնապէս կը բողոքէ այն անարդար հաճոյակատարութեան դէմ որով եւրոպական պետութիւնները արտասովոր առաքելութիւններ կը զրկեն Մեծ Մարդասպանին յորեկանի հանդէսին, ինչ որ ուրիշ բան չէ բայց եթէ ոճիրին ու մարդասպանութեան աստուածացումը:

«Եւրոպան ներողամիտ դիմք մը բռնելով կարմիր Սուլթանին ոճիրներուն հանդէպ, արգէն մեծ պատասխանատուութիւն մը վրան առած էր: Հիմա՞ զայն քաջալերելով, անոր ապագայ արարքներուն մեղսակից չ'ըլլար միթէ:

«Մեր կուսակցութիւնը, հաւատարիմ թարգման դժբաղք օսմանեան ազդին, որ քսաներորդ դարուն սեմին վրայ կը հեծէ այս միջոցադրեան բռնաւորին լուծին տակ, կը յուսայ որ եւրոպական մամուլը, այնքան աղատամիտ ու վեհամէն, մեր արդար թողութիւն պիտի ձայնակցի՝ պատմութեան ցիցին վրայ առաւել տգիտելու համար այս նոր ներդրումը»:

ԻՄ ՈՒՂԻՆ

— 00 —

Ուր ու մոլոր, հեռու, չա՛տ հեռու
Ուղիս է դընում—անմայր, անհատնում,
Մըռայլ, անորոշ հորիզոնի մէջ
Անվերջ անասման զընում է կորչում:
Եւ անյայտ ուղիս

Անցնում է վայրի, խօլ անապատով
Եւ ուղիսին անդունդն է ճեղքում,
Եւ կորում անցնում մըրընդի միջով:
Բարձր լեռների գագաթն է հասնում